

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Petter Westergren

Aberratio ictus

Analys av en "felträff"

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet
15 högskolepoäng

Handledare: Sverker Jönsson

Termin: VT16

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRKORTNINGAR	3
1 INLEDNING	4
1.1 Bakgrund	4
1.2 Syfte och frågeställningar	5
1.3 Avgränsning	5
1.4 Metod	6
1.5 Material och forskningsläge	7
1.6 Disposition	8
2 ALLMÄNNA UTGÅNGSPUNKTER	9
2.1 Definition av aberratio ictus	9
2.2 Straffrättsliga begrepp	9
2.2.1 Täckningsprincipen och gränsdragning	9
2.2.2 Skuld och klander	10
2.3 Exempelsituationer	12
3 VILKEN MODELL ÄR FÖRETRÄDD IDAG?	14
3.1 Synen i underrätterna	14
3.2 Synen i doktrin	15
3.3 Behovet av ett klargörande	15
4 MODELLERNAS TILLRÄCKLIGHET	17
4.1 Lösningensmodellernas krav på uppsåtstäckning	17
4.2 Gränsdragning och förhållandet till error in persona	19
4.3 Överflyttning av uppsåt	20
4.4 Lösningensmodellernas förhållande till klandervärdhet	21
4.4.1 Modellernas åläggande av klander	21
4.4.2 Slumpens betydelse	23

4.5	Försöksbrottets funktion	25
4.6	Vilken modell är minst otillräcklig?	26
5	VARFÖR FINNS ABERRATIO ICTUS-PROBLEMATIKEN?	27
5.1	Konflikten mellan begreppsenslighet och klandervärdhet	27
5.2	Alternativa lösningar	28
5.3	Vad bottnar problematiken i?	29
6	SLUTSATS	30
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	32
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	34

Summary

Aberratio ictus can be illustrated with a case, where A, with an intention to kill B, misfires and instead kills C, an unintended victim. The consequences of A's action can be described as a deviation from his intention, as the result was indeed unintended. It is a classical problem in the field of criminal law. Even to this day the absence of a satisfying solution is evident. The Swedish doctrine presents two ways of solving the difficulties caused by this situation. With "specialitetsmodellen" A is convicted on the basis of his concrete and specific intention, and thus convicted of the intentional attempt to kill B and for the unintentional killing of C. This model can be said to be in well accordance with the legal system and the terminology it uses. It is contrasted by "ekvivalensmodellen", which to another extent focuses on the blameworthiness of the perpetrator (A). Thus, with the latter approach A is convicted of the intentional killing of C, even though his intention was not directed against this person.

The aim of this thesis is to thoroughly investigate, analyse and reflect upon the problems of aberratio ictus. The main objective can be described as the elevation of the problem to a higher level, in terms of a legal philosophical perspective, and raise the question of why this peculiar problem exists. The thesis concludes that the legal position in regards of aberratio ictus appears to be rather ambiguous, although "specialitetsmodellen" arguably can be considered to be the favoured one as of today. Furthermore, the thesis investigates and analyses several problematic aspects, such as the exact implication of "täckningsprincipen" as well as legal philosophical terms such as blameworthiness and coincidence. The reflection, in regards of the main question, puts forward the argument of a possible conflict between the concept formation of criminal law and the moral endeavour to put just blame on the perpetrator, as a probable explanation. Ultimately this conflict can be derived from the legal-ideological question regarding the relation between law and moral.

Sammanfattning

Aberratio ictus kan åskådliggöras genom det kända typfallet där A har uppsåt att döda B, men missar och istället dödar C, gentemot vilken A inte har någon form av uppsåt. Med andra ord är konsekvensen av A:s gärning avvikande i förhållande till dennes uppsåt i det avseende att ”fel” angreppsobjekt har drabbats. Det är ett klassiskt straffrättsligt problem vilket ännu tycks sakna en tillfredsställande lösning. I svensk doktrin presenteras två lösningar för att hantera den uppkomna situationen. Med specialitetsmodellen döms gärningsmannen utifrån dennes konkreta och bestämda uppsåt, och följaktligen för uppsåtligt brott gentemot B samt oaktsamhetsbrott i förhållande till C. Denna modell kan anses vara mer inriktad på rättssäkerhet, vilket kontrasteras av den mer klanderorienterade ekvivalensmodellen. Med sistnämnda lösningsmodell döms istället gärningsmannen för uppsåtsbrott gentemot C, trots att A:s uppsåt alltså inte kan sägas ha varit inriktat på C.

Denna framställnings syfte är att ingående undersöka, analysera och reflektera kring aberratio ictus-problematiken. Den huvudsakliga frågeställningen kan sägas lyfta problemet till en rättsfilosofisk nivå, då den tar sikte på frågan om varför problematiken existerar. Uppsatsen konstaterar att rättsläget får anses vara relativt oklart, även om specialitetsmodellen får förmodas ha företräde i dagsläget. Vidare utreder och analyserar arbetet en rad problematiska aspekter, däribland täckningsprincipens närmare innebörd samt rättsfilosofiska begrepp såsom klandervärdhet och slump. Den avslutande reflektionen utmynnar i ett resonemang kring en eventuell konflikt mellan den straffrättsliga begreppsbildningen och det moraliska strävandet att ålägga rättmätigt klander. I förlängningen kan denna konflikt anses härstamma från den rättsideologiska frågan rörande förhållandet mellan rätt och moral.

Förkortningar

BrB	Brottsbalken
HD	Högsta domstolen
NJA	Nytt juridiskt arkiv
SOU	Statens offentliga utredningar

1 Inledning

1.1 Bakgrund

I ett tidigt aberratio ictus-fall, *The Queen v. Saunders & Archer* från 1576, hade maken Saunders givit ett förgiftat äpple till sin fru, med uppsåt att giftmörda henne.¹ Hon gav emellertid äpplet till parets barn, som åt äpplet och dog. Saunders dömdes för uppsåtligt dödande av sin dotter, trots att hans uppsåt inte riktade sig mot denna. Således är aberratio ictus inget nytt fenomen, utan ett klassiskt straffrättsligt problem inom ramen för den allmänna täckningsläran. Det är därför av stort intresse att reflektera över vad problematiken egentligen bottnar i. Annorlunda uttryckt innebär detta att framställningen avser lyfta frågan om varför problemet med aberratio ictus existerar.

Aberratio ictus åsyftar de fall där gärningsmannen (A)² har uppsåt att angripa viss person eller visst objekt (B), och även riktar angreppet mot denne eller detta, men där angreppet istället råkar träffa en annan person eller annat objekt (C) utan att det från gärningsmannens sida föreligger någon form av uppsåt.³ Det finns i svensk doktrin två sätt att hantera aberratio ictus, vilka kommer ligga till grund för uppsatsen: specialitetsmodellen och ekvivalensmodellen. Med specialitetsmodellen döms A, om möjligt, för försöksbrott i förhållande till B samt oaktsamhetsbrott i förhållande till C. Med ekvivalensmodellen döms A istället endast för uppsåtsbrott gentemot C.⁴

---

¹ Prossert, *Texas Law Review*, 1966-67, s. 652.

² Beteckningarna A, B och C kommer användas genom hela uppsatsen.

³ RH 2001:2.

⁴ Jfr SOU 1996:185 s. 91.

1.2 Syfte och frågeställningar

Uppsatsens huvudsakliga syfte är att undersöka, kritiskt granska och reflektera kring aberratio ictus och vad problematiken kring denna "felträff av hugget"⁵ bottnar i. Den huvudsakliga frågeställningen kan preciseras som:

- *Varför finns aberratio ictus-problematiken?*

För att möjliggöra ovanstående högst komplexa reflektion avser uppsatsen använda de två framtagna lösningsmodellerna som redskap för att skapa förståelse för problematiken, samt sätta den i ett mer konkret sammanhang. I ljuset av huvudproblematismen är underfrågorna således:

- *Vilken lösningsmodell har idag företräde i svensk rätt?*
- *Hur tillfredsställande är de i svensk doktrin framtagna lösningsmodellerna?*

1.3 Avgränsning

Framställningen inriktar sig enbart på aberratio ictus, vilket kommer definieras och tydligare klargöras i avsnitt 2.1. Det bör nämnas att endast ett fåtal aberratio ictus-exempel tas upp, någon uttömmande redogörelse för alla tänkbara situationer är varken möjlig eller nödvändig för att uppnå syftet.⁶ Paralleller dras till error in persona-situationen, men det måste påpekas att uppsatsen inte avser behandla denna självständigt. Uppsatsen diskuterar även flertalet rättsfilosofiska aspekter och begrepp. Det bör klargöras att dessa behandlas på ett koncist och högst begränsat sätt, varpå hänvisningar med fördel gjorts i fotnoter. Slutligen kan det också förtydligas att arbetet inte avser presentera en lösning på problematiken, utan endast reflektera kring den.

---

⁵ Avser latinsk term, se RH 2001:2.

⁶ För utförligare redogörelse av exempelsituationer se Garde, Tidskrift for rettsvetenskap, 2001, s. 341ff.

1.4 Metod

För att kunna besvara uppsatsens huvudsakliga frågeställning samt komma till botten med aberratio ictus-problematiken, krävs det att rättsläget rekonstrueras och analyseras djupgående. Mer konkret innebär detta att lösningsmodellerna, samt relevanta straffrättsliga principer och begrepp, kommer systematiseras, klarläggas och kritiskt granskas, för att slutligen möjliggöra en reflektion av vad aberratio ictus bottnar i. Det förefaller därför naturligt att beteckna den använda metoden som rättsdogmatisk⁷ med stort rättsanalytiskt fokus.⁸ Uppsatsen intar i huvudsak ett de-lege-lata-perspektiv, med reservation för att viss normativ de-lege-ferenda-argumentation förs i kapitel 5.

Avsaknaden av lagstiftning, prejudikat från Högsta domstolen och ställningstaganden i förarbeten har medfört att en klar majoritet av framställningens bearbetade rättskällor härstammar från doktrin.⁹ Med doktrin avses den juridiska litteratur vilken befinner sig i bottenskiktet av den normhierarkiska näringskedjan.¹⁰ Doktrin har således använts som ett tolkningsverktyg för att skapa förståelse för rättsläget på det sätt att åsiktsskiljaktigheter kan sägas belysa problemets grund. Med rättskälleläran¹¹ i åtanke kan det påpekas att arbetet inte sett doktrin som uttryck för gällande rätt, utan istället använt denna rättskälla för att kunna rekonstruera den till frågeställningen relevanta rätten.

Frågeställningarna förutsätter även att rättsfilosofiska inslag och aspekter i viss mån behandlas. Dessa kan sägas fungera som ett kompletterande verktyg i uppfyllandet av syftet, varpå uppsatsen kan sägas vara av viss disciplinöverskridande natur. Det bör även noteras att arbetet inte använder sig

---

⁷ Korling & Zamboni, 2013, s. 21f; se vidare Jareborg, SvJT, 2004, s. 1-10.

⁸ Ibid s. 24ff; Sandgren, 2015, s. 45ff.

⁹ Trolle Önnerfors & Wenander, 2016, s. 53.

¹⁰ Sandgren, Tidskrift for Rettsvitenskap, 2005, s. 651.

¹¹ Angående rättskälleläran se vidare t.ex. ibid s. 651ff; Sandgren, 2015, s. 40ff.

av en komparativ metod. Idéer och infallsvinklar från utländsk rätt uppmärksammas emellertid i förhållande till uppsatsens ändamål.

Det kan inte nog understrykas att framställningens huvudsakliga syfte är att reflektera över aberratio ictus-problematikens existens. Det är ett oerhört komplext ämne, vilket aktualiserar såväl rättstekniskt som rättsfilosofiskt svåra inslag. Med tanke på att det förefaller svårt att på ett lättåtkomligt vis skapa förståelse för problemets kärna använder sig uppsatsen av analysen kring lösningsmodellerna som ett slags redskap, för att möjliggöra reflektion kring den huvudsakliga frågeställningen. För att på bästa sätt lyckas med detta har det valts en metod vilken steg för steg ämnar skapa förståelse och insikt. Således kommer fakta genomgående varvas med analys, i förhållande till olika aspekter, med förhoppning om att problemets kärna ska uppenbaras för läsaren.

1.5 Material och forskningsläge

Mot bakgrund av den rättsdogmatiska metoden och ovan förklarade rättskäl-
lelära kan nämnas att uppsatsen använder sig av två fall från hovrätten vid
utredningen av vilken modell som idag kan anses ha företräde.¹² Utan att gå
in på en alltför detaljerad normhierarkisk diskussion bör det givetvis konsta-
teras att dessa rättsfall bör läsas med vederbörlig försiktighet. Likväl kan de
ge en indikation på vad som är att räkna som gällande rätt, åtminstone fram
till dess HD eller lagstiftare säger annat. Ur referentens tillägg i RH 2001:2
kan även skönjas en syn på doktrin som mycket värdefull och viktig vid
klargörandet av rättsläget.¹³

I övrigt bearbetas främst doktrin i framställningen. Då det enbart rör sig om
vad som får anses vara väletablerade namn med stor auktoritet på området
finns det ingen anledning att närmare klargöra tillförlitligheten hos dessa i
detta läge. Vad gäller utländsk doktrin kan kort nämnas att försiktighet na-

---

¹² RH 1983:163 och RH 2001:2.

¹³ Jfr avsnitt 3.1.1.

turligtvis är viktig med tanke på den ofta olikartade straffrättsliga begreppsbildningen. Husak¹⁴ är ett mycket väletablerat namn på området och även den utländske författare vars argument fått mest betydelse för uppsatsen.

Aberratio ictus är ett klassiskt straffrättsligt problem vilket har behandlats av de flesta välkända straffrättsteoretiker. I doktrin behandlas aberratio ictus-problematiken på ett relativt ytligt sätt, något som förefaller märkligt med tanke på de komplexa frågor som aktualiseras. Stiltjen i den svenska debatten är också anmärkningsvärd. Det för arbetet centrala replikskiftet i välrespekterade JT, för mer än ett årtionde sen, är det senaste djupgående bidraget till debatten.¹⁵

1.6 Disposition

Inledningsvis kommer aberratio ictus definieras (2.1), relevanta straffrättsliga begrepp introduceras (2.2) samt två exempelsituationer presenteras (2.3). Därefter kommer en kort utredning av underrättspraxis samt doktrin göras, med syfte att fastslå vilken modell som i dagsläget kan anses ha företräde (3.1-3). Analys och utredning av lösningsmodellernas tillräcklighet i ljuset av flertalet aspekter följer sedan, vilket avser ge läsaren god inblick i de svårigheter som hänför sig till aberratio ictus (4.1-6). Detta möjliggör den för uppsatsen centrala reflektionen vilken företas därefter. Reflektionen tar sikte på problematikens existens samt eventuella lösning (5.1-3).

---

¹⁴ Professor i filosofi och juridik (rättsfilosofi) vid Rutgers University.

¹⁵ Asp, JT, 2001-02 s. 610-621; Borgström & Cavallin, JT, 2002-03, s. 717-731.

2 Allmänna utgångspunkter

2.1 Definition av aberratio ictus

Det är av betydande vikt att redan på ett tidigt stadium definiera och avgränsa aberratio ictus-fallet för att undvika eventuella missuppfattningar.¹⁶ Det kan inte nog understrykas att en aberratio ictus-situation förutsätter att A inte ens har likgiltighetsuppsåt gentemot C.¹⁷ Om A hade haft uppsåt att skada C uteblir problematiken, då A:s uppsåt hade ansetts vara täckt. Det förutsätts även att C utgör ett straffrättsligt likvärdigt angreppsobjekt som B. Detta innebär till exempel att de fall där C är ett djur faller utanför aberratio ictus-problematiken.¹⁸ Det krävs också att C drabbas av A:s felträff på ett straffrättsligt relevant sätt. Asp belyser detta genom att konstatera att i ett fall där A slår på B med en pinne, varpå C på ett intilliggande gatukafé får kaffe utspillt över sig från en rädd D, inte utgör ett relevant sätt såsom angivits ovan.¹⁹ Dessa förutsättningar är de viktigaste i förhållande till aktualiserandet av aberratio ictus. Det bör emellertid påpekas att de inte på något sätt är uttömmande; många aberratio ictus-fall är nämligen av sådan säregen och ovanlig karaktär att fler avgränsningar säkerligen kan vara nödvändiga i förhållande till vissa specifika fall.²⁰

2.2 Straffrättsliga begrepp

2.2.1 Täckningsprincipen och gränsdragning

Förståelse för aberratio ictus-problematiken förutsätter att grundläggande och för framställningen relevanta straffrättsliga begrepp introduceras, med förhoppning om att dess exakta innebörd och skepnad ska klarna längre

---

¹⁶ Se avsnitt 1.3 för avgränsning av framställningen i stort.

¹⁷ Likgiltighetsuppsåtet utgör idag uppsåtets nedre gräns, jfr NJA 2004 s. 176.

¹⁸ Asp, Ulväng & Jareborg, 2013, s. 335f; SOU 1996:185, s. 88f.

¹⁹ Asp, JT, 2001-02, s. 614.

²⁰ T.ex. nödvärn kan under vissa förutsättningar bli problematiskt, jfr referentens tillägg RH 2001:2.

fram i arbetet. Som utgångspunkt måste nämnas att det av täckningsprincipen följer att gärningsmannens uppsåt måste omfatta hela den rättsstridiga gärningen, inklusive omständigheter och följder, för att kravet på erforderlig täckning ska vara uppfyllt.²¹ Det kan konstateras att det aktuella straffbudet i det enskilda fallet talar om vad som ska vara täckt.²² Att vara uppsåtlig inför följden men inte omständigheten medför således att täckning inte föreligger. Mer specifikt måste gärningsmannens föreställda händelseförlopp, i form av dennes uppsåt, överensstämma med det verkliga händelseförloppet, närmare bestämt det i praktiken utredda händelseförloppet.²³ Det står klart att fullständig kongruens mellan uppsåtet och det verkliga händelseförloppet inte kan uppställas som krav för täckning, men exakt var gränsen för erforderlig täckning går är till stor del oklart.²⁴ För att klargöra gränsen brukar det hävdas att det ska röra sig om samma gärning, eller att åtminstone huvuddragen av det händelseförlopp som utgör gärningen, måste omfattas av gärningsmannens uppsåt.²⁵ Detta tycks dock ge alltför lite vägledning, varför aberratio ictus följaktligen ska ses i ljuset av denna abstrakta gränsdragningssvårighet.²⁶

2.2.2 Skuld och klander

I relation till problematiken måste det även konstateras att det ur den för straffrätten fundamentala konformitetsprincipen kan härledas en skuldprincip, vilken tar sig formen av antingen uppsåt eller oaktsamhet. Skuldprincipen kan kortfattat förklaras innebära att endast den som ådalgats skuld bör drabbas av straffrättsligt ansvar, samt att straffet ifråga inte ska vara strängare än det mått av skuld som kommit till uttryck i gärningen.²⁷ Straffrättslig skuld ger underlag för klander, vilket i sin tur kan förklaras vara det ”natur-

---

²¹ Asp & Ulväng, JP, 2009, s. 265ff; Asp, Ulväng & Jareborg, 2013, s.323f.

²² SOU 1996:185 s. 88.

²³ Avser det i brottmålsprocess bevisade händelseförloppet, se Asp, Ulväng & Jareborg, 2013, s. 270.

²⁴ SOU 1996:185 s. 88.

²⁵ Ibid s. 81; Asp, Ulväng & Jareborg, 2013, s. 324.

²⁶ Jfr SOU 1996:185 s. 88ff.

²⁷ Asp, Ulväng & Jareborg, 2013, s. 283; Jareborg, SvJT, 1988, s. 724.

liga uttrycket för harm och indignation”.²⁸ En person som i enlighet med konformitetsprincipen kunnat följa lagen är moraliskt klandervärd då denne inte på ett sätt som kan krävas beaktar medmänniskors och samhällets fundamentala intressen.²⁹ Gärningsmannen kan i olika grad brista vad gäller ovan nämnda respekt för andra människor och deras intressen, välbefinnande och behov. Med anledning av denna skillnad vad gäller gärningars moraliska halt görs en viktig distinktion mellan *dolus* och *culpa*, där den förstnämnda alltid anses svara för en högre klandervärdhet.³⁰ Det kan således konstateras att det är mer klandervärdt att medvetet tillfoga annan skada än att göra det omedvetet.

Klander utgör således ett centralt element i bestraffningen. Att klander uppfattas på detta sätt är emellertid på intet vis självklart, utan tycks i förlängningen bero på gällande uppfattning av förhållandet mellan rätt och moral. Det kan därför vara av intresse att kortfattat notera att brottsideologier, det vill säga ideologier vilka behandlar tankar kring vad som gör ett brott förkastligt eller klandervärdt, ger uttryck för vad som klandras. Idag anses en så kallat radikal syn råda, vilken förklarar att ingenting utöver det som gör gärningen värd att straffa ligger till grund för varför ett brott anses vara klandervärdt.³¹

---

²⁸ Jareborg, SvJT, 1988, s. 729.

²⁹ Asp, Ulväng & Jareborg, 2013, s. 283; Jareborg, SvJT, 1988, s. 742.

³⁰ Se vidare Jareborg, SvJT, 1988, s. 724ff.

³¹ Se vidare t.ex. Jareborg, *Scandinavian Studies in Law*, 2000, s. 433ff; Jareborg, *Israel Law Review*, 1993, s. 214ff.

2.3 Exempelsituationer

Denna del avser belysa två aberratio ictus-situationer vilka bemöts helt olika från respektive lösningsmodell.³² Dessa exempel kommer sedan att ligga till grund för åskådliggörning och analys av olika problematiska aspekter.

Exempel 1:

A skjutet med sin pistol mot B, sin nemesis, vilken står till synes ensam i en park. B böjer sig ner för att knyta skorna i exakt samma ögonblick, varpå kulan istället träffar och dödar C, som råkar passera bakom en buske. Person C visar sig vara A:s älskade fru.

Exempel 2:

A ser sin nemesis B promenera utanför ett dagis, och avfyrar ett pistolskott mot denne. Kulan missar B och dödar istället barnet C, som lekt i bakgrunden.

A har i inget av fallen haft någon form av uppsåt gentemot C. Enligt specialitetsmodellen blir resultatet i båda situationerna att A straffas för försök till mord³³ (B) och vållande till annans död³⁴ (C). Alltså anses uppsåt föreligga i förhållande till B och oaktsamhet i förhållande till C. Ekvivalensmodellen å andra sidan ger resultatet att A döms för uppsåtligt dödande³⁵ av C. I detta fall intar B inte någon relevant rättslig ställning då A:s uppsåt anses ha för-

---

³² Framställningen kommer i avsnitt 5.2 kort ta upp ytterligare en modell (Husaks modell). Vidare har en tysk modell (Roxins modell) nämnts av bland annat Asp som ett eventuellt alternativ (se Asp, JT, 2001-02, s. 618ff.).

³³ 3 kap. 11§; 23 kap. 1§ BrB.

³⁴ 3 kap. 7§ BrB.

³⁵ Avser mord respektive dråp, se 3 kap. 1-2§§ BrB.

verkligats gentemot C istället.³⁶ Det kan även tilläggas att gärningsmannens uppsåt i exempelsituationerna är inriktat mot en i tid och rum konkret person, varpå A:s uppsåt kan förklaras vara bestämt.³⁷ Ett sådant bestämt uppsåt tycks innebära att gärningsmannen inte är likgiltig mot att andra personer eller objekt skadas. Lösningmodellerna tillmäter detta bestämda uppsåt olika betydelse, vilket närmare kommer utredas i avsnitt 4.1.

---

³⁶ Förutsatt att framkallande av fara inte föreligger. Det bör även nämnas att uppsåtet inte "dubbleras" på så vis att A döms för både uppsåtligt dödande och försök till uppsåtligt dödande.

³⁷ Även kallat *dolus determinatus*.

3 Vilken modell är företrädd idag?

3.1 Synen i underrätterna

Som utgångspunkt måste nämnas att brottsbalken inte upptar någon bestämmelse om aberratio ictus och lämnar således frågan om vilken lösningsmodell som ska anses vara företrädd inom den svenska straffrätten obesvarad.³⁸ Inte heller HD har klargjort frågan.

Praxis från hovrätten verkar tala för en tillämpning av specialitetsmodellen, även om problematiken är knapphändigt behandlad. Aberratio ictus-situationen är måhända inte helt ren i RH 1983:163, där A avser misshandla B genom att slå en flaska mot denne, men enligt egen utsago i sista stund ändrar sig och siktar på en bil bredvid B. Flaskan träffar dock istället intillstående C. Domstolen ser det som klarlagt att A har saknat uppsåt i förhållande till C och dömer sedermera i enlighet med specialitetsmodellen.

Även det mer renodlade aberratio ictus-fallet RH 2001:2 tillämpar specialitetsmodellen, dock med reservationen att detta görs så länge HD eller lagstiftaren inte säger något annat.³⁹ A har kastat en ölburk mot B, vilken missat och istället träffat C i huvudet. Hovrätten fastställer tingsrättens dom och konstateras att det rör sig om en aberratio ictus-situation. Domstolen frågar sig sedan huruvida A skall dömas för ansvar för att ha misshandlat C, trots att A inte aktivt siktat på denna? Svaret är emellertid inte särskilt utförligt utan består endast i ett konstaterande om att så inte kan bli fallet då A har saknat uppsåt i förhållande till C. Således tycks diskussionen i detta läge mycket begränsad och präglad av en slags låst ytlighet där den relevanta frågan kring hur aberratio ictus-problemet ska lösas besvaras, till synes utan

---

³⁸ Brottsbalkskommentarerna tar numera inte ställning till vilken modell som bör väljas, jfr Holmqvist m.fl., 2007, s. 1:16f.

³⁹ Från referentens tillägg framgår att en talan som yrkat på vållande till kroppsskada hade medfört mer tillfredsställande konsekvenser i skadeståndsfrågan, se RH 2001:2.

närmre motivering, med en bekräftelse av att specialitetsmodellen ska gälla. Referent Borgström gör dock ett tillägg där problematiken diskuteras mer extensivt. Borgström redogör för olika uppfattningar i förarbeten, praxis och doktrin för att sedan dra slutsatsen att det framstår som att övervägande skäl talar för att specialitetsmodellen ska räknas som gällande rätt.⁴⁰

3.2 Synen i doktrin

Inom doktrin tycks oenighet råda. Strahl anmärker, med hänvisning till antydningar i straffrättskommitténs utredning,⁴¹ att mycket tyder på att specialitetsmodellen bör gälla istället för den i 1864 års strafflag etablerade ekvivalensmodellen. Strahl själv tycks dock ha förespråkat den sistnämnda modellen.⁴² Även auktoriteter som exempelvis Jareborg och Asp har höjt sina röster för ekvivalensmodellens företräde.⁴³ Å andra sidan argumenterar andra framstående rättsvetenskapsmän såsom Agge och Thornstedt för specialitetsmodellens förtur.⁴⁴ Som nämnts i inledningen är det dock anmärkningsvärt att författarna till stor del tycks nöja sig med kortfattade konstateranden om vilken modell som bör ha företräde, utan att analysera problematiken mer djupgående.

3.3 Behovet av ett klargörande

Utan att landa i en alltför djupgående rättskällediskussion kan det konstateras att även om rättsläget knappast kan beskrivas som särskilt klarlagt, vilket Borgström hävdar,⁴⁵ pekar ändå mycket på att specialitetsmodellen i dagsläget ska anses vara den företrädda. Den tycks i alla fall vara det i rättsskipningsledet. Med detta i åtanke kan behovet av förtydligande av vilken modell som skall gälla dock inte nog understrykas. Fram till HD eller lagstiftare uttalar sig i frågan tycks dock den på senare år ofta i rättsvetenskapen företrädda ekvivalensmodellen få stå tillbaka. Det verkar således röra sig om

---

⁴⁰ Se referentens tillägg RH 2001:2.

⁴¹ Strahl, 1976, s. 125.

⁴² Ibid s. 125f.

⁴³ Jfr Asp, JT, 2001-02, s. 621; Jareborg, 2001, s. 345f.

⁴⁴ Agge & Thornstedt, 1978, s. 112f.

⁴⁵ Borgström & Cavallin, JT, 2002-03, s. 718.

en till viss del öppen fråga, precis som Asp hävdar,⁴⁶ men att tala om två likställda modeller i förhållande till dagens rättsläge kan inte anses vara riktigt.

---

⁴⁶ Asp, JT, 2001-02 s. 611.

4 Modellernas tillräcklighet

4.1 Lösningsmodellernas krav på uppsåtstäckning

Det kan först påminnas om att avsnitt 4 ämnar skapa förståelse för aberratio ictus, genom att utreda och analysera problematiska aspekter, varpå den huvudsakliga frågeställningen besvaras först i avsnitt 5. Diskussionen kring modellernas tillräcklighet måste ses i relation till täckningsprincipens svåra avvägningsproblematik, vilken handlar om när respektive modell anser att erforderlig täckning föreligger.

Det första steget i utredningen och analysen tar sikte på frågan om man ska se uppsåtet generellt eller individualiserat. För att erforderlig täckning ska föreligga krävs, som tidigare nämnts, inte bara uppsåt till följden utan också att omständigheten i fallet omfattas av gärningsmannens uppsåt. Det kan konstateras att A i båda exempelsituationerna har avsett den inträffade följden, det vill säga *att döda*. Vad som dock är oklart är hur gärningsmannens bestämda och konkreta uppsåt ska ses i relation till omständigheterna i fallen. Mer konkret åsyftar detta frågan kring hur rekvisitet ”annan”⁴⁷ ska uppfattas, vilket följaktligen måste klargöras. Måste A:s uppsåt täcka dödandet av en *viss* person eller endast en person i generella ordalag?

Förespråkare för ekvivalensmodellen anför att en princip för uppsåtstäckning torde formuleras som att en gärningsman ska ha uppsåt i förhållande till realiserandet av en sådan gärning som beskrivs i straffbuden, och poängterar därmed lagtextens generella ordalag som tillräckligt svar på frågan.⁴⁸ Med detta synsätt förefaller det i exempelsituationerna därför logiskt att vid en första anblick konkludera att alla rekvisit är uppfyllda. A har haft uppsåt att tillfoga ”annan” skada, vilket också har hänt, även om det inte var den

---

⁴⁷ 3 kap. 1§ BrB.

⁴⁸ Asp, JT, 2001-02 s. 616.

avsedda personen som skadades. Då brottsrekvisiten anses vara uppfyllda finns det inga hinder mot att döma A för uppsåtligt dödande i båda fallen.

Specialitetsmodellens försvarare intar en annan uppfattning och anför att ett uppsåt att skada ett visst angreppsobjekt inte torde kunna generaliseras. Borgström förklarar att uppsåtstäckningen bör ses som riktad mot en viss person och att det ofta glöms bort att endast konkreta fall får avgöras av domstolen. I relation till detta får endast generella fall avgöras av lagstiftaren. Med detta i beaktning ska de generella situationerna formulerade i lagtexten genom domstolsprövning anpassas till det enskilda fallet. Lagstiftaren avser nämligen många framtida fall, varpå specialitet är tänkt att tillkomma i rättstillämpningsledet. Således åsyftar det generella ordet ”annan” en framtida tänkbar konkret person i ett framtida tänkbart konkret fall. Detta är i sin tur ett uttryck för den principiella funktions- eller maktfördelningen som inte kan ändras av annat än grundlag. Borgström ser specialitetsmodellen som en gestaltning av maktfördelningsprincipen och förklarar att ekvivalensmodellens förespråkare i viss grad är oklara vad gäller just denna maktfördelning.⁴⁹

Vid en första anblick kan ekvivalensmodellens ståndpunkt verka tämligen självklar, då alla rekvisit tycks vara uppfyllda. Vid en närmre undersökning förefaller det dock anmärkningsvärt att endast beakta en del av hela det uppsåt som gärningsmannen de facto haft. Man tycks med denna modell betrakta uppsåtet i typsituationerna som bestående av en intention *att döda*, istället för en intention *att döda B*, vilket knappast kan sägas vara särskilt verklighetstroget. Resultatet, *att döda*, var uppsåtligt, men *att döda C* var det inte. Med andra ord synes det mycket tveksamt att konstatera att omständigheten ”annan” är täckt av A:s uppsåt. A är dessutom inte åtalad för att ha dödat på ett generellt plan, utan för att ha dödat just C i det konkreta fallet, varpå det måste anses vara nödvändigt att visa på uppsåt även i förhållande till dödandet av C för att döma för uppsåtligt dödande. Med lagtexten i åtanke är det dock svårt att förklara ekvivalensmodellens synsätt vara

---

⁴⁹ Borgström & Cavallin, JT, 2002-03, s. 727ff.

illegitimt, även om förhållningssättet till maktfördelningsprincipen tycks vara oklart. I detta läge kan det inte ges några definitiva svar på hur uppsåtet i detta avseende bör uppfattas, båda modellerna tycks åtnjuta viss legitimitet. Mot bakgrund av det nyss nämnda kan ekvivalensmodellen icke desto mindre kritiseras för dess i viss mån verklighetsfrånvända tolkning. Modellens synsätt tycks innebära ett alltför begränsat och ytligt sätt att se på situationen, samt ett i alltför hög grad bortseende av A:s bestämda uppsåt. Mycket tyder därför på att specialitetsmodellens lösning, vilken innebär att gärningsmannen helt enkelt döms för det konkreta och bestämda uppsåt denne haft, är att föredra.

4.2 Gränsdragning och förhållandet till error in persona

Diskrepansen mellan modellerna tycks således böttna i dess olika krav på graden av överensstämmelse som tillräckligt för uppsåtstäckning. Specialitetsmodellen intar ett annat djup i synen på uppsåtet och gärningen. Denna modell uppställer ett högre krav på överensstämmelse mellan gärningsmannens tänkta gärning och det faktiska resultatet, jämfört med ekvivalensmodellens ytligare syn. Ekvivalensmodellen tycks istället sträva efter möjligheten att ålägga ett högre mått av klander; vilket medför att mer fokus läggs på själva uppsåtet, då det är det moraliskt förkastliga i intentionen som framförallt ligger till grund för klandervärdhet. Modellen tycks således uppvärdera skuldens betydelse på bekostnad av verklighetsförankring i det avseende att modellen tillmäter avsevärt mindre vikt vid det faktum att en icke-avsedd person dog.

För att ytterligare tydliggöra problematiken kan en parallell dras till det snarlika error in persona-fallet, där A uppsåtligen dödar C i tron att detta är B.⁵⁰ Det rör sig således om en förväxling av identitet. Denna förväxling tycks vara det enda som skiljer det föreställda händelseförloppet från det

---

⁵⁰ Strahl, 1969 s. 71; Agge & Thornstedt, 1984, s. 112f.

verkliga. I error in persona-fallet verkar det inte råda några tvivel om att A ska dömas och klandras för att med uppsåt ha dödat C. Täckningen tycks alltså inte ifrågasättas i detta fall. Att notera här är alltså att A:s uppsåt anses överensstämma i sådan grad med det verkliga händelseförloppet att det anses täcka även C:s död. Detta trots att uppsåtet inte till fullo överensstämmer, då A inte velat döda just C. Med andra ord kan tidigare nämnda gränsdragning här åskådliggöras. Gränsdragningen kan beskrivas ha sin grund i en balansgång mellan en verklighetstrogen rättssäker syn och en moraliskt inriktad klanderorienterad syn. Vid error in persona anses följaktligen klanderördheten vara av sådan moraliskt förkastlig grad att den rättfärdigar att det dras en gräns, där avvikande händelseförlopp av detta slag ändå bedöms vara överensstämmande.

I relation till ovanstående är det därför synnerligen intressant att sätta in aberratio ictus i detta abstrakta gränsdragningssammanhang. Det kan konstateras att uppsåtet tycks realiseras till en högre grad vid fall av error in persona än vid aberratio ictus; avvikelsen mellan det föreställda och det verkliga händelseförloppet är med andra ord mindre vid gärningar av förstnämnda slag. Endast identiteten är avvikande vid error in persona samtidigt som detaljer i själva händelseförloppet tycks avvika vid aberratio ictus. Detta måste innebära att sistnämnda fall motsvarar en lägre grad av korrespondens vad gäller täckning. Analysen kommer att fortsätta förklara skillnaderna mellan situationerna i nästkommande delar.

4.3 Överflyttning av uppsåt

En annan grundläggande synpunkt att uppmärksamma är det faktum att användningen av ekvivalensmodellen förutsätter att vissa tvivelaktiga konstateranden accepteras. Med hänvisning till exempel 1 kan det förklaras att man med denna modell måste godta att A har haft uppsåt att döda sin fru C, eller i det andra exemplet, att A haft uppsåt att döda dagisbarnet C. Utifrån uppsåtsbegreppet ter sig sådana konstateranden direkt felaktiga. För att undkomma denna logiska fallgrop måste man antingen ignorera den, eller som

är vanligt i utländsk rätt,⁵¹ flytta över uppsåtet gentemot B till att istället gälla i förhållande till C. En sådan överflyttning kan emellertid inte sägas vara annat än en ”juridisk fiktion”,⁵² vilket givetvis bör föranleda en försiktigare inställning till tillämpningen av denna modell. Sådana problemlösningar är nämligen allt annat än optimala från ett rättssäkerhetsperspektiv, då begreppsbildningen undermineras. Ekvivalensmodellens förespråkare tycks dock, med hänvisningar till tidigare utredda lagtextenlighet samt med paralleller till error in persona-gränsdragningen, inte finna ovanstående fiktion alltför problematisk.⁵³

Fullständig täckningskongruens är som tidigare förklarats naturligtvis omöjlig att kräva, men att godta rena fiktioner kan av naturliga skäl inte anses eftersträvansvärt. Tilläggsvis bör dock noteras att det i vissa fall kan vara omöjligt att göra skillnad mellan error in persona och aberratio ictus, exempelvis i vissa anstiftanssituationer.⁵⁴ Detta kan anses innebära att skiljelinjen mellan error in persona och aberratio ictus inte är hållbar, något som indirekt ger stöd åt ekvivalensmodellen. Det bör inte gå att rättfärdiga en fiktion med argumentet att det i ett annat snarlikt fall har bedömts acceptabelt.

4.4 Lösningmodellernas förhållande till klandervärdhet

4.4.1 Modellernas åläggande av klander

Med vetskap om hur modellerna förhåller sig till täckningsprincipens gränsdragningsproblematik kan det vara intressant att, med bakgrund av exemplituationerna, visa på vad modellernas olika positionering grundar sig i. Inte minst kan detta vara viktigt då det åskådliggör modellernas olika värde-

---

⁵¹ Avser transfer of intent-doktrinen inom Common law, vilken är snarlik, men inte densamma, som ekvivalensmodellen. Se vidare t.ex. Patient, *Journal of Criminal Law and Criminology*, 1990, s. 116-124; Bohlander, *New Criminal Law Review*, 2010, s. 555-624.

⁵² Utförligare om ”legal fiction”, se Husak, 2010, s. 105ff.

⁵³ Jfr Asp, *JT*, 2001-02, s. 615.

⁵⁴ Jfr Strahl, 1976, s. 125ff.

ring av rättssäkerhet i förhållande till klandervärdhet. Klander har tidigare förklarats innebära den grad av likgiltighet som demonstrerats i den konkreta gärningen, i förhållande till medmänniskors och samhällets fundamentala intressen. Det bör dock påpekas att även om klander i viss mån klargjorts tidigare i uppsatsen så är begreppet också begränsat då det till stor del bygger på moraliska bedömningar vilka till sin natur förutsätter subjektivitet.

Ekvivalensmodellens lösning på exempel 1 tycks leda till moraliskt tvivelaktiga konsekvenser, då det kan ifrågasättas om A bör klandras i en grad motsvarande uppsåtligt dödande. Vad gäller exempel 2 förefaller å andra sidan specialitetsmodellen leda till likvärdiga moraliska problem, eftersom ett klander motsvarande uppsåtligt dödande i detta fall förmodligen hade varit mer tillfredsställande. I exempel 1 verkar således specialitetsmodellen bäst svara mot det åläggande av klander som tycks rimligt, medan ekvivalensmodellen får anses göra det i exempel 2.

A visar i båda exempelsituationerna upp en likgiltighet inför den tänkta effekten, vilken bör motsvara ett mått av klander likställt med uppsåtsbrott. Som tidigare nämnts är det i uppsåtet man finner grunden till det moraliskt förkastliga i klandervärdheten.⁵⁵ Straffrättssystemet är emellertid inte uppbyggt för att bestraffa endast uppsåt. Gärningens effekt måste givetvis tas i beaktning, då något annat sannolikt leder till orimliga konsekvenser.⁵⁶ Även om ett uppsåt kan anses moraliskt förkastligt på egen hand betyder detta i princip ingenting om handlingen inte realiseras, i vart fall i någon grad.⁵⁷ Att klandra uppsåt som inte tar sig uttryck i en handling är en utdaterad brottsideologi vilken i förlängningen skulle innebära att en person kan straffas även för sådana intentioner som rent faktiskt aldrig hade varit möjliga att realiseras.⁵⁸ Det är mot bakgrund av detta som täckningsprincipen finns. Denna princip innebär att hänsyn måste tas även till omständigheterna och

---

⁵⁵ Jfr Jareborg, SvJT, 1988, s. 722ff.

⁵⁶ Jareborg, Israel Law Review, 1993, s. 217ff.

⁵⁷ Åsytta osjälvständiga brottsformer.

⁵⁸ Jfr Jareborg, Israel Law Review, 1993, s. 216ff.

följderna av gärningsmannens handling. Lösningmodellerna kan sedermera sägas förespråka olika grader av hänsyn till följderna och omständigheterna. Med ekvivalensmodellens ytligare täckningskrav kommer kravet på uppsåtets överensstämmelse med det verkliga händelseförloppet inte vara lika svåruppnåeligt, vilket medför att klander lättare kan tillmätas. Mot bakgrund av detta är det därför enkelt att förstå ekvivalensmodellens val av krav på mindre djupgående överensstämmelse, då detta möjliggör att klander kan åläggas i vidare utsträckning.

4.4.2 Slumpens betydelse

En annan ytterst intressant förklaring till skillnaden mellan klandrandet av exempel 1 respektive 2 kan vara värderingen av slumpen och dess påverkan på klandervärde. Vilken betydelse ska egentligen tillmätas slumpens roll vid orsakandet av ett från uppsåtet avvikande resultat, vilken dock är av samma straffrättsliga värde?

Uppsatsen avser inte förklara existensen eller uppkomsten av slumpen, utan nöjer sig med att förklara slump som en icke-kausal händelse att likställa med en tillfällighet.⁵⁹ Det måste som utgångspunkt nämnas att det framstår som moraliskt felaktigt att klandra en person för sådant som står utanför dennes kontroll.⁶⁰ Mer problematiskt blir det när endast en mindre mängd slump medför väsentligt skilda och oönskade effekter jämfört med uppsåtet. Vid aberratio ictus är nämligen slumpfaktorn ofta avgörande och av varierad grad. Det måste givetvis påpekas att alla felträffar eller oönskade effekter inte beror på slumpen, ofta kan skeendet förklaras av till exempel oskicklighet.

I förhållande till exempel 1 kan det faktum att B råkar böja sig ner för att knyta skon, samt att C passerar bakom en buske i exakt samma ögonblick som pistolskottet avlossas, naturligtvis anses representera en hög grad av

---

⁵⁹ Begreppet kan anses vara nära förknippat med tur, sammanträffande, chans m.m., se vidare Jareborg, *Israel Law Review*, 1993, s. 219.

⁶⁰ *Ibid*, s. 219ff; jfr Asp, Ulväng & Jareborg, 2013, s. 48ff.

slump. I exempel 2 tycks slumpens inverkan vara avsevärt mindre. A missar på grund av oskicklighet snarare än otur. Dessutom framstår det inte som en oförklarlig tillfällighet att barn leker utanför ett dagis.

Med ovan sagda är det därför av stort intresse att fråga sig om A i exempel 1, som med ett klandervärt uppsåt motsvarande uppsåtligt dödande, bör dömas för uppsåtligt dödande trots att effektens uppkomst till stor del har berott på slumpfaktorn? Denna fråga hänför sig framförallt till ekvivalensmodellen, vars anhängare hävdar att det faktum att effekten är straffrättsligt likvärdig medför att dess närmre detaljer är mindre intressanta. Med detta synsätt tycks således slumpfaktorn i mångt och mycket nedvärderas. Anledningen till detta förhållningssätt förefaller dock naturlig, eftersom det gör det möjligt att inom lagens ramar⁶¹ i högre grad klandra uppsåtet jämfört med vad som hade skett med specialitetsmodellen. Men är inte detta synsätt moraliskt tvivelaktigt i ljuset av vad som tidigare sagts om slumpens roll och det faktum att rena olyckshändelser⁶² inte ska bestraffas? Först och främst måste det konstateras att det knappast rör sig om en ren olyckshändelse och A bör i allra högsta grad straffas. Likväl tycks det kunna bli tal om ett oproportionerligt högt mått av klander genom ekvivalensmodellen, med tanke på att slumpen faktiskt haft en avgörande roll i händelseförloppet.

Det kan anses rimligt att olika grader av slump, som påverkar handlingens utgång, också bör leda till olika mått av klander. I ett fall såsom exempel 1, där slumpens betydelse förefaller relativt stor, kan det vara rimligt att utdöma en proportionerligt sett mindre grad av klander. I exempel 2 å andra sidan är slumpfaktorn till synes betydligt mindre, varför mer klander jämförelsevis bör åläggas. I relation till detta kan error in persona-fallet återigen belysas. I det fallet tycks det röra sig om en betydligt mindre grad av slump i förhållande till effekten; det föreställda händelseförloppet överensstämmer ju faktiskt väl med det verkliga. Skillnaden ligger endast i förväxlingen av

---

⁶¹ Jfr avsnitt 4.1.

⁶² Jfr Husak, 2010, s. 110f; Dillof, Buffalo Criminal Law Review, s. 510ff.

angreppsobjektets identitet. Då slumpens roll här följaktligen tycks vara minimal bör proportionerligt sett mer klander åläggas. Error in persona-fall kan ofta beskrivas vara förorsakade av ett misstag, i form av förväxling av identitet. Aberratio ictus-situationer å andra sidan inbegriper i många fall ett sådant mått av slump att situationen i vart fall kan anses närma sig att betecknas som olyckshändelse. Detta kan vara en av förklaringarna till skillnaden, vad gäller gränsdragning enligt specialitetsmodellen, mellan aberratio ictus och error in persona.⁶³

4.5 Försöksbrottets funktion

I relation till specialitetsmodellen bör det även uppmärksammas att i de fall effekten avviker alltför mycket, från det av gärningsmannen tänkta scenario, kan andra ansvarsformer i många fall aktualiseras, i form av oaktsamhets- och försöksbrott. Försöksbrottet finns för att hänsyn tas till resultat snarare än enbart intentioner till resultat.⁶⁴ Ekvivalensmodellen kan sägas medföra en risk för att försöksbrottet urvattnas, då situationer såsom exempel 1, vilka kan verka naturliga att bedöma som misslyckanden och således inte fullbordade uppsåtsbrott, enligt ekvivalensmodellen ändå ska dömas som fullbordade uppsåtsbrott. Å andra sidan rör det sig om straffrättsligt likvärdiga objekt vilket eventuellt skulle kunna motivera ett sådant bortseende av försöksbrottet. Mot bakgrund av vad som ovan har sagt om slumpens roll i förhållande till effekten bör sådant bortseende dock iaktas med största möjliga försiktighet. Inte minst då det framstår som mer verklighetstroget att ta vederbörlig hänsyn till slumpens faktiska effekt, eftersom slumpen genomsyrar samhällslivet i stort.

---

⁶³ Även ett brotts eventuella avsaknad av försöks- samt oaktsamhetskriminalisering kan nämnas som förklaring. T.ex. har det i äldre doktrin (Strahl, 1976, s. 125f. m.fl.) ofta anförts att skadegörelsefallets brist på alternativa ansvarsformer (A gick fri vid aberratio ictus enligt specialitetsmodellen) torde medföra ekvivalensmodellens företräde. Försök till skadegörelse är numera kriminaliserat varpå detta argument är utdaterat.

⁶⁴ Jfr Jareborg, *Israel Law Review*, 1993, s. 218ff; jfr Asp, Ulväng & Jareborg, 2013, s. 397ff.

4.6 Vilken modell är minst otillräcklig?

Det kan först konstateras att ingen av de i svensk doktrin presenterade lösningsmodellerna kan anses vara särskilt tillfredsställande. Specialitetsmodellen korresponderar väl till den straffrättsliga begreppsbildningen men medför i vissa fall bekymmersamma resultat från ett klanderperspektiv. Ekvivalensmodellen kan eventuellt anses tillmäta klander mer tillfredsställande än specialitetsmodellen, men dess oförmåga att fungera inom ramen för den straffrättsliga begreppsbildningen, utan användandet av en ”juridisk fiktion”, gör att modellen från ett rättssäkerhetsperspektiv bör kritiseras. Den senare modellen kan dessutom anses strida mot utvecklingen i praxis, då hypotetiska inslag i prövningsmodellerna enligt Borgström bör undvikas.⁶⁵ Sammantaget pekar en del på att specialitetsmodellen är mindre otillräcklig, inte minst med tanke på dess överlägsna position vad gäller rättssäkerhetsaspekten. Om ekvivalensmodellen hade korresponderat på ett mer tillfredsställande sätt mot det mått av klander som anses rimligt att ålägga, är det troligt att den ”juridiska fiktionen” också hade varit mer lättsmält och följaktligen att föredra.

---

⁶⁵ Borgström & Cavallin, JT, 2002-03, s. 729f.

5 Varför finns aberratio ictus-problematiken?

5.1 Konflikten mellan begreppsenslighet och klandervärdhet

Mot bakgrund av uppsatsens tidigare utredning och analys av aberratio ictus avser denna del lyfta problematiken till en högre nivå, och i relation till den huvudsakliga frågeställningen, reflektera över vad den kan tänkas bottna i samt om det överhuvudtaget är möjligt att lösa den.

I strävandet efter ett komplett och heltäckande straffrättsligt system med tillhörande begreppsbyggnad är det inte onaturligt att det finns situationer vilka är mindre välanpassade inom ramen för denna begreppsbyggnad. Inte minst kan detta sägas gälla för aberratio ictus-situationer, vilka dessutom ofta inbegriper ytterst säregna och särskilda omständigheter. Dessa föranleder vidare ofrånkomliga subjektiva moraliska bedömningar vilka ofta kan resultera i vitt skilda slutsatser. Denna oklarhet medför att det är ytterst svårt, kanske till och med omöjligt, att dra en generell skiljelinje för när klander ska åläggas. Mot bakgrund av detta kan det faktiskt ifrågasättas huruvida aberratio ictus-situationerna är tillräckligt homogena som grupp för att rättfärdiga denna gruppindelning. Det är inte otänkbart att indelningen och sammanblandningen av de olika situationerna endast försvårar problematiken.

Det kan även nämnas att aberratio ictus-situationer förmodligen inte är olösliga från ett klanderperspektiv; det problematiska tycks ligga i ovan nämnda problem med att det moraliskt rättmätiga klandret inte alltid kan åläggas gärningsmannen inom ramen för rättssystemets gällande begreppsbyggnad. Mer konkret tycks det handla om att uppsåtsbegreppet i många fall inte korrelerar särskilt väl med det mått av klander som anses rimligt att ålägga. Detta åskådliggörs särskilt av den ”juridiska fiktion” som ekviva-

lensmodellen tvingas använda sig av för att kunna ålägga ett högre mått av klander. Ett rättssystem med en brottsideologi vilken till exempel enbart tagit hänsyn till uppsåtet hade, som tidigare nämnts, säkerligen undgått den här situationen men givetvis ställts inför helt andra, ännu allvarligare, problem.⁶⁶

5.2 Alternativa lösningar

Ingen av de i svensk doktrin framtagna modellerna kan anses erbjuda en tillfredsställande balans mellan begreppsenslighet och tillmätande av klander. Med den begreppsensliga specialitetsmodellen framstår, som tidigare nämnts, klandervärldheten i många fall problematisk medan ekvivalensmodellen inte kan tillmäta klander inom ramen för begreppsbildningen utan att leda till logiskt ohållbara konstateranden. Frågan är om det ens är möjligt att finna en balansgång?

Det kan, i relation till ovanstående fråga vara intressant att på ett mycket kortfattat och övergripande plan beakta en eventuell tredje lösningsmodell, hämtad från utlandet. Husaks modell fokuserar på påföljden snarare än uppsåtet. Den avser undvika ekvivalensmodellens fiktion och samtidigt ålägga klander på rimligare vis än specialitetsmodellen. Detta åstadkoms genom att flytta klanderbedömningen från skuldstadiet till påföljdsdelen och där göra en speciell proportionalitetsbedömning.⁶⁷ Man skulle alltså kunna konstatera att A i exempel 2 inte har haft uppsåt att döda C, men straffa och klandra A som om sådant uppsåt hade funnits. Det faktum att klandervärldheten kan avgöras friare i förhållande till det enskilda fallet tycks lösa problematik gällande denna aspekt. Då aberratio ictus-situationer, som tidigare nämnts, ofta präglas av högst personliga överväganden kan det dock anses vara betydligt mer rättssäkert om sådana avvägningar företas på generell lagstiftningsnivå än i varje enskilt fall. Modellen tycks även vara problematisk från

---

⁶⁶ Jfr Jareborg *Israel Law Review*, 1993, s. 218ff; se särskilt angående den romerska viljestraffrätten Jareborg, *SvJT*, 1988, s. 735.

⁶⁷ Husak, 2010, s. 112ff.

andra aspekter; dess åsidosättande av skuldprincipen kan till exempel kraftigt ifrågasättas.

5.3 Vad bottnar problematiken i?

Även Husaks modell förefaller otillräcklig samt bottna i ovan nämnda konflikt mellan det straffrättsliga systemets utformning och den klandervärdhet som anses vara moraliskt rätt att tillmäta. Problemet verkar vara världsomfattande och har varit känt i flera sekel, vilket belyser det faktum att problemet till sin natur är svårlöst. Det kan inte anses alltför orimligt att påstå att aberratio ictus således skulle kunna ses som ett symptom på en större rättsideologisk konflikt, i form av den mellan rätt och moral. Då uppsatsen enbart avser reflektera över problemets existens finns det inte skäl att ytterligare analysera detta klassiska rättsfilosofiska förhållande.⁶⁸

Det kan således argumenteras för att den rättsideologiska konflikten, i vilken problematiken bottnar, omöjliggör en fullständigt tillfredsställande lösning inom ramen för nu gällande straffrättsliga begreppsbyggnad. Icke desto mindre finns det givetvis utrymme för andra lösningsalternativ att hantera problematiken på ett mer tillräckligt sätt än de två modeller som idag är aktualiserade i svensk doktrin.

---

⁶⁸ För utförlig redogörelse se vidare t.ex. Bauhn, SVJT, 2010, s. 319-336.

6 Slutsats

Uppsatsen har inledningsvis förklarat att rättsläget förefaller vara relativt oklart, men specialitetsmodellen förmodas ha företräde. Framställningen har vidare utrett och analyserat aberratio ictus-problematiken ingående från en rad olika synvinklar, och slutligen reflekterat över frågan om varför problematiken existerar. Arbetet kan inte på något sätt hävda definitiva svar eller slutsatser, men förhoppningsvis har det skapat förståelse för varför aberratio ictus är viktigt att uppmärksamma från ett djupare perspektiv.

Framställningen visar på svårigheterna med att på ett allmängiltigt sätt fastställa när ett uppsåt ska anses vara täckt av händelseförloppet, och belyser därför de oerhört svårlösliga gränsdragningsproblem som följer av täckningsprincipen. Vad gäller synen på uppsåtets eventuella generalitet kan specialitetsmodellens lösning, vilken förespråkar vikten av att faktiskt ta hänsyn till en gärningsmans individualiserade och bestämda uppsåt, ses som mer verklighetstrogen och att föredra. Detta ter sig inte på något sätt självklart och båda modellerna kan förmodligen anses vara förenliga med lag. Det har även visats att ekvivalensmodellen verkar förutsätta godtagandet av ett överflyttat uppsåt, vilket tycks stå i konflikt med den straffrättsliga begreppsbyggnaden.

Då endast två typsituationer har behandlats är det svårt att säga något definitivt om modellernas respektive tillräcklighet vad gäller åläggande av klander. Det kan dock noteras att ekvivalensmodellen förefaller mer klanderorienterad och flexibel i detta avseende. Vidare tycks aberratio ictus-situationen skilja sig från error in persona-fallet i den bemärkelsen att det inte till lika stor del är ett rent misstag, utan att slumpens inverkan på effekten är större, vilket bör leda till slutsatsen att aberratio ictus inte på denna grund ska behandlas på samma sätt som error in persona. Utan att anse att någon modell är särskilt tillfredsställande förefaller den mer rättssäkerhetsinriktade specialitetsmodellen rimligare att förespråka. Ekvivalensmodellens

flexiblare hantering av klanderåläggandet har inte ansetts överväga de nackdelar som följer av modellen.

Problematiken ovan har förklarats kunna böttna i konflikten mellan den straffrättsliga begreppsbildningen och strävan efter att ålägga ett moraliskt rättvisande mått av klander. *Aberratio ictus* tycks inte vara ett moraliskt olösligt problem. Däremot framstår det som mycket svårt, eventuellt omöjligt, att inom ramen för nuvarande straffrättsliga begreppsbildning finna en lösning; vilken skulle utgöra en välavvägd balansgång mellan begreppsenslighet och tillfredsställande åläggande av klander. Därmed inte sagt att det inte går att finna mer passande lösningar på problematiken än dagens, förhoppningen är givetvis att en pånyttfödd diskurs ska resultera i ett nytt, mer tillfredsställande, lösningsförslag.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

SOU 1996:185 – Straffansvarets gränser.

Litteratur

Agge, Ivar och Thornstedt, Hans, *Straffrättens allmänna del*, Stockholm, 1978.

Agge, Ivar och Thornstedt, Hans, *Straffrättens allmänna del*, Stockholm, 1984.

Asp, Petter, ”Om uppsåtstäckning vid aberratio ictus”, *Juridisk Tidskrift*, 2001-02 s. 610-621.

Asp, Petter och Ulväng, Magnus, ”Täckningsprincipens ABC”, *Juridisk Publikation*, 2009, s. 265–273.

Asp, Petter, Ulväng, Magnus och Jareborg, Nils, *Kriminalrättens grunder*, Uppsala, 2013.

Bahn, Per, ”Rätt och orätt i lag och moral: ett normativt perspektiv på svensk rättskipning”, *Svensk Juridisk Tidskrift*, 2010, s. 319-336.

Bohlander, Michael, “Transferred malice and transferred defences: a critique of the traditional doctrine and arguments for a change in paradigm”, *New Criminal Law Review*, 2010, s. 555-624.

Borgström, Peter och Cavallin, Samuel, ”Om uppsåtstäckning och rättsfallet RH 2001:2”, *Juridisk Tidskrift*, 2002-03, s. 717-731.

Dillof, Anthony M., “Transferred Intent: An Inquiry into the Nature of Criminal Culpability”, *Buffalo Criminal Law Review*, 1997-1998, s. 501-536.

Garde, ”Aberratio ictus – en umulig klassiker”, *Tidskrift for rettsvetenskap*, 2001, s. 341.

Holmqvist, Lena, Leijonhufvud, Madeleine, Träskman, Per Ole och Wennberg, Suzanne, *Brottsbalken – en kommentar del 1 (1-12 kap)*, studentutgåva 5, Stockholm, 2007.

Husak, Douglas N., *The philosophy of criminal law – selected essays*, Oxford, 2010.

Jareborg, Nils, "Uppsåt och klander - Varför är ett uppsåtligt brott mer straffvärt än ett oaktsamt", *Svensk juridisk tidskrift*, 1988, s. 722-750.

Jareborg, Nils, "Criminal attempts and moral luck", *Israel Law Review*, 1993, s. 213-226.

Jareborg, Nils, "Crime ideologies", 2000, *Scandinavian Studies in Law*, s. 431-442.

Jareborg, Nils, *Allmän kriminalrätt*, Uppsala, 2001.

Jareborg, Nils, "Rättsdogmatik som vetenskap", *Svensk Juristtidning*, 2004 s. 1–10.

Korling, Fredric (red.), Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*, Lund, 2013.

Patient, L. H. E., "Transferred malice – a misleading misnomer", *Journal of Criminal Law and Criminology*, 1990, s. 116-124.

Prossert, William L., "Transferred intent", *Texas Law Review*, 1966-67, s. 650-662.

Sandgren, Claes, "Är rättsdogmatiken dogmatisk?", *Tidskrift för Rettsvetenskap*, 2005, s. 648–656.

Sandgren, Claes, *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare*, Stockholm, 2015.

Strahl, Ivar, *Kompendium i straffrättens allmänna del*, Uppsala, 1969.

Strahl, Ivar, *Allmän straffrätt i vad angår brotten*, Stockholm, 1976.

Trolle Önnerfors, Elsa och Wenander, Henrik, *Att skriva rätt – goda råd för att skriva uppsats i juridik*, Stockholm, 2016.

Rättsfallsförteckning

Högsta domstolen

NJA 2004 s. 176

Hovrätten

RH 1983:163

RH 2001:2